
Alle vet at pesten kommer

MARTINE ROSTADMO

martine.rostadmo@tidsskriftet.no

Martine Rostadmo er lege og publiseringsredaktør i Tidsskriftet.

Og alle vet at det er forskjell på folk.

Foto: Sturlason

I 2019, bare måneder før pandemien brøt ut, kom WHO med rapporten *A World at Risk* (1). Den beskriver hvordan verden bør «forberede seg på det verste: en pandemi med et dødelig luftveispatogen». Beskrivelsen av hva som kan skje, og hva som står på spill, er så presis at det gjør vondt å lese.

To år og 17 millioner dødsfall senere har vi svaret på hvor godt verden var forberedt. Dommen er knusende: Verden er ødelagt (2). «Everybody knows the deal is rotten», sang Leonard Cohen i 1988 (3). Pandemien har forsterket allerede eksisterende ulikhet, skriver WHO i årets rapport, *From Worlds Apart to a World Prepared*.

Verden er urettferdig. I rapporten fra 2019 problematiseres det at forskning og utvikling stort sett bare foregår i høyinntektsland, og ikke er rettet mot behovene i lavinntektsland (1). Vaksinefordelingen illustrerer dette. Mens 63 % av innbyggerne i høyinntektsland har fått minst én vaksinedose, er helsepersonell fortsatt uvaksinert i mange lavinntektsland (2). Vi gir lavinntektsland noen få vaksiner, i stedet for å dele kunnskap og teknologi slik at de kan produsere sine egne. Vaksinemangel gir flere syke og forsterker mangelen på senger, personell og oksygen. Lavinntektsland mangler også infrastruktur for diagnostikk (1). Det fokuseres mer på behandling, men diagnostikk er nøkkelen til smittesporing og kontroll på utbrudd. De rike landene har ikke bare forsynt seg grovt av vaksinene, de har også sikret seg brorparten av tester og smittevernutstyr (2).

«Kapteinen løy. Vi var aldri i samme båt»

Pandemien fører til tap av liv, penger og muligheter. Vaksiner gir sving på økonomien – i høyinntektsland. Lavinntektsland vil bruke år på å få vaksinert befolkningen og få hjulene i gang igjen. Det er forventet at fattige land ikke vil få vaksiner før i 2023 (4). Tap av jobb og inntekt har gått hardest ut over dem med lavest utdanning – og kvinnene. Tap av undervisning har gått mest ut over dem som ikke hadde teknologi for fjernundervisning, og dem som hadde utsikter til færrest skoleår fra før. Skolene er fremdeles stengt eller delvis stengt i store deler av verden (5).

Vi trenger en ny samfunnskontrakt. En samfunnskontrakt basert på rettferdighet, gjensidighet, solidaritet, pålitelighet, bærekraft og handling, skriver WHO i årets rapport (2). Rapporten er tydelig på hva som må til, om vi skal lykkes bedre med å begrense skadene neste gang det skjer en helsekrise. Vi må styrke globale helsemyndigheter gjennom internasjonale avtaler om helsekriseberedskap og -respons, med tilstrekkelig finansiering. WHO må få mer makt, og vi trenger et smidig og rettferdig helsekriseapparat. Egentlig er det ikke noe nytt i rapporten – det står til og med i forordet: «We know what to do. We just cannot seem to do it.»

Altfor lenge har vi sykluser med vekslende panikk og forsømmelse i møte med pandemier, skriver Gro Harlem Brundtland (1). Hun etterlyser vilje til handling. For oss i det rike nord bør pandemien i det minste ha fungert som en øvelse. Det er ren flaks at dødeligheten av dette viruset tross alt er relativt lav, sammenlignet med andre trusler som mers og ebola. Det har akkurat kommet en uavhengig analyse av de første månedene med pandemi som påpeker at en grunn til at det gikk som det gikk, var at de rike landene i begynnelsen fikk oppfatningen av at pandemien ikke ville ramme dem. Landene som tidligere hadde møtt truende epidemier, reagerte lynraskt. Men i høyinntektsland i nord fikk viruset spre seg altfor lenge, fordi vi trodde det bare ville ramme land med dårlig utbygde helsevesen (6). Har vi lært?

«Vi trenger en pandemitraktat som overfører makt fra nasjonalstater til WHO, og som sikrer en respons som er rask, koordinert og rettferdig »

Vi trenger en pandemitraktat som overfører makt fra nasjonalstater til WHO, og som sikrer en respons som er rask, koordinert og rettferdig (6). Det er lett å være enig i at WHO bør få mer makt, og at lavinntektsland bør få flere vaksiner – helt til det kommer til hvem som skal gi makt og vaksiner fra seg. Og noen tjener på vaksinemangelen (7). WHO ba rike land vente med andre dose til flere hadde fått første dose (7). Norge lyttet ikke.

Kapteinen løy (3). Vi var aldri i samme båt. WHO's rapport påpeker at rike land er upålitelige – og at Norge fortsatt ikke har levert de dosene vi har lovet lavinntektsland (2). De fattige forblir fattige, de rike blir rike (3). Nå skal vi i gang med dose tre.

REFERENCES

1. A world at risk: annual report on global preparedness for health emergencies. Geneve: Global Preparedness Monitoring Board, 2019.
<https://www.gpmb.org/annual-reports/overview/item/2019-a-world-at-risk> Lest 11.11.2021.
2. From worlds apart to a world prepared: Global Preparedness Monitoring Board report 2021. Geneve: Global Preparedness Monitoring Board, 2021.
<https://www.gpmb.org/annual-reports/annual-report-2021> Lest 11.11.2021.
3. Cohen L, Robinson S. Everybody Knows. Sang. 1988.
4. Padma TV. COVID vaccines to reach poorest countries in 2023 - despite recent pledges. Nature 2021; 595: 342–3. [PubMed][CrossRef]
5. Unicef. Education disrupted: The second year of the COVID-19 pandemic and school closures. <https://data.unicef.org/resources/education-disrupted/> Lest 11.11.2021.
6. Singh S, McNab C, Olson RM et al. How an outbreak became a pandemic: a chronological analysis of crucial junctures and international obligations in the early months of the COVID-19 pandemic. Lancet 2021; 398. doi: 10.1016/S0140-6736(21)01897-3. [CrossRef]
7. Hassan F, Yamey G, Abbasi K. Profiteering from vaccine inequity: a crime against humanity? BMJ 2021; 374: n2027. [PubMed][CrossRef]

Publisert: 22. november 2021. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.21.0796
© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 11. juli 2026.